

Orta Karadeniz Bölümü İlleri Atasözleri ve Deyimlerinde Coğrafik Unsurlara İlişkin Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım

A Comparative Approach Concerning the Geographic Elements in the Proverbs and Idiom in the Provinces of the Central Blacksea Region

Okan YAŞAR*

Funda ÖRGE YAŞAR**

Özet

Kültürel Coğrafyanın önde gelen bilgi kaynakları arasında sayılan atasözleri ve deyimlerin esin kaynaklarının başında coğrafi unsurlar gelmektedir. Bu çalışmada, Orta Karadeniz Bölümü illerinden (Samsun, Ordu, Amasya, Çorum ve Tokat) derlenen atasözleri ve deyimlerde yer alan coğrafik unsurlara ilişkin karşılaştırmalı bir analiz yapılmaktadır. Öncelikle tarih boyunca değişik medeniyetlere sahne olan Karadeniz Bölgesi kıyı kuşağını İç Anadolu Bölgesine bağlayan Orta Karadeniz Bölümü'nde doğal ve beşeri ortamın, bu bölüme özgü atasözleri ve deyimlere ne ölçüde yansıdığı tespit edilerek analiz edilecektir. Böylece atasözleri ve deyimlerdeki coğrafik unsurların analizi yoluyla da insan-çevre ilişkileri bir başka açıdan tespit edilecektir. Son olarak da Orta Karadeniz Bölümü kıyılarından bu bölümün güneyine kadar değışen doğal ve beşeri çevrenin atasözleri ve deyimlerine ne ölçüde ve hangi çerçevede yansıdığı karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: doğal ve beşeri ortam, atasözleri ve deyimler, coğrafik unsurlar, coğrafi Analiz, Orta Karadeniz Bölümü illeri.

Abstract

The geographic elements come first in the sources of inspiration of the proverbs and idioms which are regarded as remarkable information sources of the Cultural Geography. In this survey, a comparative analysis has been carried out related to the geographic elements which take place in the proverbs and idioms that have been composed through the provinces of the Central Blacksea Region (such as Samsun, Ordu, Amasya, Çorum and Tokat).

Primarily, how level the natural and human environment in the Central Blacksea Region connecting the coastal zone of Central Blacksea Region that included the various civilizations along the history with the inner Anatolian Region has been reflected to the proverbs and idioms concerning this region will be determined and analysed. Thus, human-environmental relationships will be determined from a different approach through the analysis of the geographic elements in the proverbs and idioms. Finally, how level and degree the natural and human environment changing from the coasts of the Central Blacksea Region to the south of this region has been reflected to the proverbs and idioms will be dealt comparatively.

Key Words: natural and human environment, proverbs and idioms, geographic elements, geographical analysis, provinces of The Central Blacksea Region

Giriş

Atasözleri, uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş kalıplaşmış ifadelere denir (Türkçe Sözlük, 1988, s. 155). Bir kurala bağlı olanların dışında, büyük çoğunluğu ile anonim içerik taşıyan yani ilk defa kimin tarafından ve ne zaman ortaya atıldıkları bilinmeyen atasözleri, halk topluluklarının asırlar boyunca karşılaştıkları olaylardan ve tecrübelerden ilham aldıkları, benimsedikleri ve kendilerinden sonra gelecek kuşaklara aktardıkları öğütler, yol gösterici, toplum ve doğa olaylarının nasıl sona ereceklerini belirten düşüncelerdir (Türk Atasözleri ve Deyimleri, 1992, s. V-VI). Deyimler ise, anlatıma kıvraklık katarak uzun ve karmaşık anlatımların basitleştirilmelerine ve kolayca anlaşılmasına yardım eden, gerçek anlamları dışında ayrı anlamları bulunan ve anlatıma akıcılık ve çekicilik katan kalıplaşmış sözcük toplulukları olarak kabul edilmektedir (Karabağ ve Coşan, 2000, s. 5). Gerek atasözleri ve gerekse deyimler, *Kültürel Coğrafya*'nın en önemli bilgi kaynakları arasındadır.

Gerek coğrafi konumu, gerekse farklı yaşam bölgeleri nedeniyle birçok uygarlık ve medeniyete sahne olan Anadolu, aynı zamanda zengin bir halk edebiyatı kültürüne sahiptir. Nitekim bugün, geçmişten günümüze intikal eden pek çok fıkra, masal, deyim ve atasözü Anadolu halkına ilham kaynağı

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Çanakkale

** Okt., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü, Çanakkale

olmakta, günlük yaşamlarında onlara yol göstermektedir. Bunlardan bir bölümü de insanların tabiatla olan ilişkilerini yansıtmaktadır (Yazıcı ve Diğerleri, 2005, s. 415).

Atasözleri ve deyimlerde en çok vurgu yapılan alanların başında coğrafi unsurlar gelmektedir. Coğrafi unsurlar arasında da en başta sayılabileceklerden bazılarını ise Fiziki Coğrafya elemanlarından “iklim”, “yeryüzü şekilleri”, “toprak”, “bitkiler” ve “sular” oluşturmaktadır. Bununla birlikte Beşeri ve Ekonomik Coğrafya elemanlarından “nüfus artışı”, “göçler” ve “ekonomik faaliyetler” başlıca esin kaynağı olarak atasözleri ve deyimlerde işlenmiştir. Ayrıca atasözleri ve deyimlerde çeşitli “çevre sorunları ve çevreye duyarlılık” da yaygın olarak dile getirilmektedir. Bu nedenle, illere ya da yörelere göre derlenecek atasözleri ve deyimlerin analizi, sözü edilen illerde insan-çevre ilişkilerini yansıtan en önemli göstergeler arasındadır (Yaşar ve Örgü Yaşar, 2007, s. 95).

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntem

Bu makalede Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan “*Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I ve II*” (Derleyen: Ömer Asım Aksoy, Türk Dil Kurumu, 2004) adlı eser ile Samsun İl Yıllığı (1967), Çorum İl Yıllığı (1973), Tokat İl Yıllığı (1998 ve 2006) ve Özdemir’de (2006) geçen Orta Karadeniz Bölümü illerinden Samsun, Ordu, Amasya, Çorum ve Tokat’ın (Şekil 1) farklı yörelere özgü atasözleri ve deyimlerden coğrafi anlam taşıyanlar seçilerek analiz edilmektedir. Böylece sözü edilen illerde doğal ve beşeri çevrenin bu illere özgü atasözleri ve deyimlere ne ölçüde yansıdığı tespit edilerek, atasözleri ve deyimlerin analizi yoluyla da bu illerde insan-çevre ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte Orta Karadeniz Bölümü kıyı kesiminden güneye doğru değişen doğal ve beşeri çevreden hangi unsurların atasözleri ve deyimlere esin kaynağı olduğu karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmaktadır.

Orta Karadeniz Bölümü illerine özgü atasözleri ve deyimlerden coğrafi anlam taşıyanlarının analizini yapmadan önce, bu sözlerin doğuşuna kaynaklık eden coğrafi çevrenin kısaca ifade edilmesini yerinde bulmaktayız.

Şekil 1: Orta Karadeniz Bölümü ve Bu Bölümde Yer Alan İller

2. Orta Karadeniz Bölümü Coğrafi Özellikleri

Bu bölüm, Ordu'nun doğusundaki Melet Çayı'ndan başlayarak aşağı Kızılırmak havzasının batısına kadar uzanır. Doğu ve batı sınırları arasında bölüm, Çekerek Irmağı havzasının büyük bölümünü kapsayacak şekilde güneydeki Yıldız ve Deveci dağlarının doruklarına kadar uzanır. Karadeniz kıyısı

boyunca uzanan Canik Dağları'nın yüksekliği 1.000-1.500 m arasında değişir. Güneyde Kelkit ile Yeşilirmak'ın birleştiği Erbaa-Niksar çöküntü oluğu ile Yeşilirmak'ın ana kollarının geçtiği Amasya, Tokat-Turhal olukları ve bu oluklara yerleşmiş olan ovalar görülür. Kuzeydeki Canik Dağları'nın yüksek olmamasından dolayı, Karadeniz'in nemli etkileri iç kısımlara kadar sokulma imkânı bulur. Dağın kuzeye bakan yamaçları ile Kelkit vadisinin kuzeye bakan yamaçları üzerinde geniş yapraklı nemli ormanlar yer alır. Canik Dağları'nın kuzey yamaçları ile Karadeniz arasında uzanan bu yöreye Canik Dağları yöresi denir. Karadeniz etkileri hâkimdir. Ancak yağış, Doğu Karadeniz Bölümü'ne göre azalma gösterir. Özellikle delta ovalarında yağış miktarı önemli ölçüde düşer (Atalay ve Mortan, 2003, s. 99) Yeşilirmak ve Kızılırmak tarafından oluşturulan Bafra ve Çarşamba delta ovaları, Karadeniz Bölgesi'nin en önde gelen tarımsal üretim alanlarıdır. Son yıllarda Yeşilirmak ve Kızılırmak üzerine kurulan barajların yanı sıra Bafra ve Çarşamba ovalarında gerçekleştirilen ıslah çalışmaları her iki ovada tarımsal verim ve üretimi dikkate değer bir şekilde arttırmıştır. Bafra ve Çarşamba kentleri de ticari tarımın pazarlama merkezleridir. Canik Dağları yöresinde dikkati çeken diğer şehirler ise Ordu, Ünye, Fatsa ve Samsun'dur.

Samsun, "Amisos" adı ile kurulmuştur. Bugünkü Samsun, XII. yüzyılın sonlarına doğru Selçuklu Türkleri tarafından, Amisos'a çok yakın bir mesafede yer almaktaydı. Anadolu yollarının Karadeniz'e ulaştığı yerde bulunmaktaydı. İç bölgelerden gelen mallar burada toplanıyor ve buradan Karadeniz ve Akdeniz limanlarına sevk ediliyordu (Uzun, 2007, s. 318). Kurtuluş Savaşı'nın başladığı şehir olması bakımından özel bir yeri bulunan Samsun, Karadeniz Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi arasında bağlantıyı sağlayan bir ticaret, sanayi ve kültür merkezi hüviyetindedir. Samsun limanının hinterlandında Karadeniz Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi yer alır. Samsun, Bafra ve Çarşamba ovalarından elde edilen ürünlerin bölgenin diğer bölümlerine ya da tüm Türkiye'ye pazarlandığı bir merkezdir.

Canik Dağlarının yamaçlarında dere içlerinde ve küçük düzlüklerde Kumru, Aybastı, Akkuş ve Gölköy kasabalarına geçilir. Tamamen orman içinde olan bu yerleşmeler, yöresel özelliktedir. Buralarda Doğu Karadeniz Bölümü'nde olduğu gibi dağınık yerleşmeler hâkimdir. Plato görünümünde olan Canik Dağlarının üst kesiminde geniş yaylalar yer alır (Perşembe Yaylası gibi). Bu yaylalarda büyük ve küçükbaş hayvan beslenir ve patates, mısır tarımı bile yapılır. Bu dağın kuzeye bakan yamaçları, Karadeniz'e dökülen akarsular tarafından derin olarak parçalanmıştır. Güney kısmında ise bir fay dikliği yer alır. Kelkit vadisini takiben Erbaa-Niksar, Taşova, Lâdik-Havza üzerinden Kuzey Anadolu deprem kuşağı geçer. Karadeniz ardı yöreleri, Karadeniz kıyı kuşağına göre ayrı bir ortam oluşturur. Yağmur gölgesinde kaldığı için yağış miktarı kıyı bölümüne oranla önemli ölçüde düşer. Yerleşme tipleri ve ekonomik faaliyetleri ayrı bir karakter gösterir. Karadeniz ardında olan Erbaa-Niksar oluğu ve Kelkit vadisi, yörenin en kurak yerini oluşturur. Ancak Karadeniz'den gelen nemli havanın bu oluklara ulaşması, buharlaşmayı azaltarak kuraklığın etkisini hafifletir. (Atalay ve Mortan, 2003, s. 101-103). Güneye doğru gidildikçe Karadeniz iklimi etkisi zayıflar, yağış miktarı düşer ve yıl içindeki sıcaklık farkları artar. Bölümde daha fazla yağış alan yüksek alanların (Canik, Yıldız ve Deveci Dağları) kuzeye bakan yamaçlarında nemcil ormanlar yer alırken, güney yamaçlarında soğuğa dayanıklı türler yaygındır.

Orta Karadeniz Bölümü iç kesimlerinde Erbaa-Niksar, Suluova, Merzifon, Tokat-Turhal oluklarındaki aynı ismi taşıyan ovalar, çeşitli ürünlerin yetiştirildiği önemli tarımsal üretim alanlarıdır. Bölümde, faaliyet gösteren tarıma dayalı sanayi kuruluşları için gerekli hammaddeyi sağlamaktadırlar. Yeşilirmak boyunda tarihi birer merkez olan Tokat ve Amasya kentleri yer alır. Yeşilirmak'ın açtığı dar ve derin vadiye kurulmuş olan Amasya ile Tozanlı çayına kavuşan Behzat deresinin yamaçlarına kurulan Tokat, tarihi önemi fazla olan kentlerdir. Tarihi geçmişi Hititlere kadar uzanmaktadır. Tarıma dayalı sanayileri yanında üniversiteleri ile dinamizm içindeki kentlerdir. Karadeniz Bölgesini hem Doğu Anadolu Bölgesi ve hem de İç Anadolu'ya bağlayan yollar üzerinde yer almaktadırlar.

Orta Karadeniz Bölümü önemli vilayetlerinden olan Çorum'un İç Anadolu Bölgesi'nde kalan yakın çevresi, Anadolu uygarlığının doğup geliştiği alanlardan biridir. Alacahöyük, İlk Tunç Çağı'nın önemli yerleşmeleri arasında yer almaktadır. Son yıllarda sanayi alanında hızla gelişme gösteren Çorum'da toprak, çimento, sönmüş kireç, parke, pik ve çelik döküm fabrikası, elektrikli battaniye, lastik ve plastik ayakkabı, emaye, ambalaj kağıdı, deterjan tesisleri vardır. (Atalay ve Mortan, 2003, s. 102-103). Çorum, Karadeniz kıyılarını Ankara'ya bağlayan karayolu üzerinde önemli bir ticaret kentidir. Bu yörenin en önemli yer altı zenginliğini oluşturan linyit; Merzifon, Havza ve Çeltik'ten çıkarılır.

3. Orta Karadeniz Bölümü İllerinden Derlenen ve Coğrafi Anlam Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

Orta Karadeniz Bölümü'nün Karadeniz Bölgesi kıyıları ile Anadolu'nun iç kesimleri arasında bağlantıyı sağlayan bir konumda bulunması bölümün yazılı, sözlü, maddi ve manevi kültür değerlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Coğrafi konumunun geçiş güzergâhında olması ve binlerce yıldan bu yana birçok kültürün etkilemesiyle oluşan kültürel zenginlik doğal bir sentezlemenin sonucudur denilebilir. Bununla birlikte Orta Karadeniz Bölümü'nün doğal ve beşeri çevresi çeşitli şekillerde atasözleri ve deyimler için esin kaynağı olmuştur. Orta Karadeniz Bölümü illerinde derlenen toplam atasözü ve deyim sayısı sırasıyla 767 ve 568'dir. Orta Karadeniz Bölümü illerinden derlenen ve coğrafi anlam taşıyan atasözleri ve deyimleri gruplandırarak sakinlerinin doğal ve beşeri çevreye ilişkin öğüt niteliğindeki gözlemlerini mercek altına alalım.

3.a. İklim Özellikleri İle İlgili Atasözleri ve Deyimler

Orta Karadeniz Bölümü illeri iklim özellikleri ile ilgili derlenen atasözleri ve deyimler incelendiğinde, bu atasözleri ve deyimlerde iklimin yağış elemanının ön plana çıktığını görmekteyiz. Karadeniz Bölgesi'nde dış sıra dağların kuzeye bakan yamaçları ve kıyı kesimi Karadeniz ikliminin etkisi altındadır. Karadeniz iklimi; nemli ve yağışın yıl içerisinde düzenli dağılım gösterdiği bir iklimdir. Yağışlar en fazla sonbahar mevsiminde ve arkasından da kış mevsiminde düşer. Orta Karadeniz Bölümü'nde Canik Dağları, Doğu Karadeniz Dağları kadar yüksek ve sık değildir. Canik Dağları; ortalama 1.000-1.500 m yükseltisi bulunan ve akarsularca derin yarılmış bir platodur. Bu durum kıyı kesimine Doğu ya da Batı Karadeniz Bölümü kadar yağış düşmesini engellediği gibi, denizel etkilerin bölümün iç kısımlarına ulaşmasını sağlamaktadır. Bu bölümde, kıyı ile iç kesim arasındaki iklim farklılıkları Doğu Karadeniz Bölümü kadar belirgin değildir. Samsun'da yıllık yağış miktarı 723 mm iken, Amasya'da 421 mm, Çorum'da 418 mm ve Tokat'ta 444 mm'dir (Tablo 2). Kıyı kesiminin doğusunda Ordu-Fatsa ve Ünye yörelerinde, yıllık yağış miktarı 1.000 mm bularak, Karadeniz iklimine döner. Bölümün güneyine doğru yağışlar belirgin bir şekilde azalmaktadır. Karasallığın etkisiyle yağışlar Kış ve İlkbahar mevsiminde düşmektedir. Yaz ile Kış sıcaklık farkları iyice artmış, karasal iklimin etkileri belirginleşmiştir. Kış aylarının ortalama sıcaklıkları 2-3 °C civarındadır.

Tablo 1a: İklim Özellikleri İle İlgili Atasözleri

ATASÖZÜ	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Yüksek dağlara kar yağar.	Çarşamba	Samsun
2. Sabahleyin yağmur yağarsa gir yoluna, ikindiden sonra yağarsa gir doluna (yuvana).	-	Samsun
3. Doluyu yedim, yağmura perdem yok.	-	Samsun
4. Kışın bir gözü kördür.	-	Samsun
5. Havayı yel, insanı sel azdırır.	Ünye	Ordu
6. Rüzgârın ardı yağış, şakanın ardı döğüş.	Fatsa	Ordu
7. Güneş geri bakarsa hava açar.	Mahmutören	Ordu
8. Akşam bulutu kızarırsa eynine abayı al, sabah bulutu kızarırsa eline yabayı al.	Taşova	Amasya
9. Kış havasına bakıp yola çıkma, yaz havasına bakıp yolundan kalma.	Taşova	Amasya
10. Kuraklıktan gıtlık olmaz, yağarıktan kıtlık olur.	-	Tokat

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

Tokat İl Yıllığı, 1998, s.284

Tablo 1b: İklim Özellikleri İle İlgili Deyimler

DEYİM	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Karakış karada, zemheri arada, ille gücük, ille gücük	-	Samsun
2. Yeli yağmuru dokunmamak	Fatsa	Ordu
3. Gürle çatla (patla) da yağmazsan yağma	Niksar	Tokat

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

Tablo 2: Orta Karadeniz Bölümü'nde Seçilen Meteoroloji İstasyonlarında Ölçülen Bazı Sıcaklık ve Yağış Değerleri

Aylar Değerler	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yılı k
Samsun													
Aylık Ort. Sıcaklık	6.9	6.8	7.6	11.1	15.1	19.8	22.6	22.7	19.5	15.5	11.9	9.0	14.0
Aylık Ort. Yağışlar	75.6	66.5	69.5	60.3	45.3	40.1	33.9	33.4	60.4	74.8	79.5	83.9	723. 0
Aylık ve Yıllık Kar Yağışları	1.7	2.5	0.7	0.1	.	.	.	.	.	.	0.2	0.3	5.8
Amasya													
Aylık Ort. Sıcaklık	2.5	4.6	8.4	13.6	17.7	21.4	23.7	23.4	19.7	14.2	8.9	4.8	13.6
Aylık Ort. Yağışlar	52.4	39.4	45.7	45.7	50.1	36.0	13.7	6.6	17.2	28.1	37.7	48.3	421. 1
Aylık ve Yıllık Kar Yağışları	3.5	3.4	1.2	0.1	.	.	.	.	.	.	0.4	1.6	12.0
Tokat													
Aylık Ort. Sıcaklık	1.7	3.9	7.6	12.3	16.4	19.7	22.0	21.9	18.5	13.5	8.4	3.8	12.8
Aylık Ort. Yağışlar	49.2	39.8	44.3	53.0	56.4	43.3	11.4	9.4	21.9	28.7	39.0	47.2	444. 1
Aylık ve Yıllık Kar Yağışları	3.6	3.0	1.8	0.3	.	.	.	.	.	.	0.3	1.1	10.1

Kaynak: DMİGM Kayıtlarından (1929-1997)

Tablo 1a'ya göre iklimle ilgili atasözleri (2 ve 6 no'lu) ve Tablo 1b'ye göre deyimlerde (2 ve 3 no'lu) yağışa olan ihtiyaç ve özlem ile hangi koşullarda yağışın meydana geldiğine ilişkin gözlemler dile getirilmektedir. 7 no'lu atasözünde ise yağışların yıl içerisinde düzenli bir şekilde dağıldığı ve yağışların sıklıkla görüldüğü Karadeniz kıyılarında güneşe olan özlem dile getirilmektedir. Bununla birlikte, 8 ve 9 no'lu atasözleri hangi hava koşullarında beşeri faaliyetlere girilmesi ya da girilmemesi gerektiği dile getirilmektedir. 1 no'lu atasözü yükselti arttıkça kar yağışlarının arttığını dile getirirken, 3 no'lu atasözü ise dolu yağışı sonrasında yaşanan doğal afetlerin insanı arkasından gelecek yağışlara önlem almada çaresiz bırakacağını ifade etmektedir. Bu atasözünün sosyal açıdan vermek istediği mesaj ise "insanların ciddi sorunlar yaratan problemlerle karşılaştığında daha küçük çaplı sorunları çözmede çaresiz kalacağı"dır. Tablo 1b'de yer alan deyimlerden 1 no'lu deyimde ise ocak ve şubat aylarında kış mevsiminin çok şiddetli geçtiğine ilişkin genel bir kanı dile getirilmektedir. "Rüzgârın ardı yağış, şakanın ardı dögüş" atasözünde verilmek istenen sosyal mesaj ise "insanın çok neşeli ve sevinçli bir günün sonunda çoğu zaman tatsız bir olayla karşılaşabileceği"dır.

İklim ile ilgili atasözleri ve deyimler gözden geçirilirse, Orta Karadeniz Bölümü'nde kuzeyden güneye inildikçe değişen iklim şartlarının atasözleri ve deyimlere yansıdığı görülmektedir. Bölümün kuzeyinde daha ziyade iklimin yağış elemanı ön plana çıkarken, güneye doğru inildikçe yağış azlığı ve kışın daha sert geçmesi işlenmiştir. Bu durumda yukarıda ifade edilen ve bölümün iklim özellikleriyle örtüşmektedir.

3.b. Mevsimsel Döngülere İlişkin Atasözleri ve Deyimler

Mevsimsel dönüşümlerin doğal ve beşeri çevrede yarattığı değişimler Orta Karadeniz Bölümü atasözleri ve deyimlerine de yansımıştır. Atasözlerinden 1, 5, 6, 7, 9 ve 10 no'lu atasözleri kış mevsimi, 3 no'lu atasözü ilkbahar mevsimi, 2 ve 8 no'lu atasözleri yaz mevsimi ve 4 no'lu atasözü sonbahar mevsimi ve bu mevsimlerde meydana gelen değişimler ile beşeri faaliyetlere olan etkilerini ortaya koymaktadır (Tablo 3a). Tablo 3b'ye göre 1 no'lu deyim yaz mevsiminin beraberinde getirdiği canlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3a: Mevsimsel Döngülere İlişkin Atasözleri

ATASÖZÜ	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Gücük güç üzer, mart gön yüzer.	-	Samsun
2. İncir yaprağı deve tabanı kadar olmayınca yaz gelmez.	-	Samsun
3. Abrul apışır, bodak yere yapışır.	-	Samsun
4. Kasım yüz, gerisi düz.	Havza	Samsun
5. Kışın koca öküze bakmazsan, yazın derisini yüzersin.	Alaçam	Samsun
6. Mart martlığını gösterir, koca öküzün boynuzunu karlatır.	Akkuş	Ordu
7. Mart içeri, pire dışarı.	Merzifon	Amasya
8. İlyıya ılıya yaz, soğuya soğuya kış gelir.	-	Çorum
9. Samanın iyisini marta koy, marta koymazsan koca (gece) öküzün derisini (gönünü) avlaya (çangala) artakoy.	Niksar	Tokat
10. Gücük az, mart yaz.	Niksar	Tokat

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004; Çorum İl Yıllığı, 1973, s. 158

Tablo 3b: Mevsimsel Döngülere İlişkin Deyimler

DEYİM	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Yaz geldi, dereye kaz geldi	Merzifon	Amasya

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

1, 6 ve 7 no'lu atasözleri kış mevsiminin oldukça sert geçtiğini dile getirirken, 5 ve 9 no'lu atasözleri kış mevsiminde koşu ve çeki hayvanı olarak beslenen öküzün iyi beslenmemesi halinde bahara çıkamayacaklarını dile getirmektedir. 3 no'lu atasözü ilkbaharın gelişini, 8 no'lu atasözü de mevsimler arasında geçişin tedrici olduğuna dair gözlemleri ifade etmektedir. “Kasım yüz, gerisi düz” atasözünde verilen mesajdan ise Kasım'dan itibaren yüz gün sonra bahar aylarının belirtileri görülmeye başlar sonucuna ulaşılmaktadır.

Orta Karadeniz Bölümü kıyı kesiminden bu bölümün güneyine doğru mevsimsel değişimlere ait gözlemlerin atasözleri ve deyimlere esin kaynağı olduğu görülmektedir. Özellikle kış mevsimi ve etkileri konusu atasözlerine en fazla ilham kaynağı olmuştur. Bölümün güneyine doğru Kış mevsiminin sertleşmesi atasözlerine yansımıştır.

3.c. Doğal Bitki Örtüsü ve Kültür Bitkileri ile İlgili Atasözleri ve Deyimler

Orta Karadeniz Bölümü kıyı kuşağı illerinde (Samsun ve Ordu) atasözleri ve deyimlere doğal bitki örtüsü ve kültür bitkileri (meyve ağaçları) ile ilişkiler ya da yaşamdaki yeri de esin kaynağı olmuştur. Atasözleri ve deyimlerde doğal bitki örtüsü çeşitleri, yaşam alanları, ağacın önemi, şifa kaynağı olması ve ağacın korunmasına yönelik düşünceler ifade edilmektedir.

Orta Karadeniz Bölümü kıyı kuşağı illerinden Samsun ve Ordu'da doğal bitki örtüsünün iç kesimlere göre daha yoğun olması bu illere ait atasözleri ve deyimlere daha fazla esin kaynağı olmasını sağlamıştır. Tablo 4a ve 4b'ye göre, 1 no'lu atasözü ve deyim, çam, pelit ve gürgen ağacının kerestesinin önemine göre sıralamasını yapmaktadır. 2 no'lu atasözü, meyveli ağacın hiçbir zaman kesilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu atasözünün sosyal açıdan vermek istediği mesaj ise “çalışan, üreten insanların önü kesilmemeli ve her zaman açık tutulmalıdır” olarak ifade edilebilir. 5 no'lu deyim ise ağacın ve ormanın korunması ve kesilmemesi ile birlikte, doğal varlıkların korunmasına ilişkin bir sorumluluğu ifade etmektedir. 4 ve 6 no'lu atasözlerinde değişen ve gelişen koşullara ve imkânlara rağmen ağaca olan talebin hiçbir zaman ortadan kalkmayacağı vurgulanmaktadır. 5 no'lu atasözü, her ağaç içinde aynı zamanda bu ağacı kemiren bir kurt bulunmasına rağmen, sosyal açıdan “çok yakınımızda bulunan ve güvendiğimiz insanlar arasında da bize zarar verecek olanların her zaman bulunabileceği”ni dile getirilmektedir. 8 no'lu atasözünde doğada yetişen bazı bitkilerin şifa kaynağı olurken, bazılarının da çok zehirli oldukları ve şifa için bitki toplanırken çok dikkatli olunması gerektiği vurgulanmaktadır. “*Dağ güllü bağda bitmez, bağ güllü dağda bitmez*” atasözünde ise her bitkinin ya da ürünün bir doğal yetişme çevresinin bulunduğu ve bu sınırlar dışında söz konusu bitkilerin ya da ürünlerin yetiştirilemeyeceği ifade edilmektedir. “*Sıra sıra söğütler, alt yanında değirmen*” deyiminde ise söğüt ağacının suyu seven bir ağaç türü olduğunu ifade etmekle birlikte, su değirmenlerinin çevrelerinde olumlu yönde değişimlere yol açtığını ifade etmektedir. “*Bir ağacın dibinde bir sürü (bin koyun) yatar*” atasözünde verilmek istenen mesaj ise “bir işyerinde çalışanların hepsi mutlaka bir idarecinin sorumluluğu altında çalıştıkları” şeklindedir.

Tablo 4a: Doğal Bitki Örtüsü ve Kültür Bitkileri İle İlgili Atasözleri

ATASÖZÜ	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Dağ başında çam kadı, pelit müftü.	-	Samsun
2. Meyveli ağaca balta vurulmaz.	-	Samsun
3. Bir ağacın dibinde bir sürü (bin koyun) yatar (barınır).	-	Samsun
4. Demir kapı ağaç kapıya muhtaç olur (muhtaçtır).	Terme	Samsun
5. Ağaç, kurdu içinde besler.	Havza	Samsun
6. Altın kapının demir kapıya işi düşer.	Akkuş	Ordu
7. Isırgan, ocağında biter.	Akkuş	Ordu
8. Yeşil ot vardır şifa, yeşil ot vardır zehir.	-	Amasya
9. Dağ güllü bağda bitmez, bağ güllü dağda bitmez.	Niksar	Tokat

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

Tablo 4b: Doğal Bitki Örtüsü ile İlgili Deyimler

DEYİM	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Çam kadı, gürgen mühtü	Fatsa	Ordu
2. Bir aldım oturak, bir aldım pıtrak	Fatsa	Ordu
3. Sıra sıra söğütler, alt yanında değirmen	Merzifon	Amasya
4. Dokuz koyunun doymadığı yerde dokuz araba ot yolmak	Niksar	Tokat

5. Baltası kütükten çıkmak	Almus	Tokat
----------------------------	-------	-------

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

3.d. Su Kaynakları İle İlgili Atasözleri

Orta Karadeniz Bölümü su kaynakları bakımından zengindir. Bu nedenle su kaynakları ile ilgili ilişkiler atasözlerine esin kaynağı olmuştur. 5, 6 ve 7 no'lu atasözlerinde (Tablo 5), derinliği tahmin edilmeyen sulara girmenin oldukça risk taşıdığı belirtilmekle birlikte, sosyal açıdan verilmek istenen mesaj ise “şartları belirgin olmayan işlere kalkışılmaması” olarak özetlenebilir.

Tablo 5: Su Kaynakları İle İlgili Atasözleri

ATASÖZÜ	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Derin sular durgun olur.	Havza	Samsun
2. Su damlaya damlaya suyu deler.	Havza	Samsun
3. Su yüksekte çağlar.	Çarşamba	Samsun
4. Sel ağzı yuva tutmaz.	-	Samsun
5. Dibi görünmedik sudan geçilmez.	Akkuş	Ordu
6. Bilmediğin göle dalma.	Fatsa	Ordu
7. Dibi görünmedik göle batılmaz.	Taşova	Amasya
8. Su göl yerine akar (yığılır).	Merzifon	Amasya
9. Su çukurunu, yel tepesini bulur.	Niksar	Tokat
10. Denizin olduğu yerde dere çağlamaz.	-	Tokat

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

Tokat İl Yıllığı, 1998, s. 284

8 ve 9 no'lu atasözleri su kaynaklarının göllere, denizlere ya da çukur alanlara döküldüğünü belirtmekle birlikte, sosyal açıdan verilmek istenen mesaj ise “her işin olacağına varacağı”dır. 4 no'lu atasözünde ise sellerin geçici olduğu fakat selin olumsuz etkiler yaratan bir doğa olayı olduğu belirtilmektedir. Sosyal açıdan verilmek istenen mesaj ise “yaşanan olumsuzlukların her zaman kalıcı izler bırakmayacağı”dır. “*Derin sular durgun olur*” atasözünde verilmek istenen sosyal mesaj ise “bilge insanların ağır başlı ve sakin oldukları”dır. “*Su yüksekte çağlar*” atasözünün anlamı; “bilimsel bilginin yeri her zaman ön sıralardadır” iken, “*Denizin olduğu yerde dere çağlamaz*” atasözünde ise, “herkesin işine yarayan ve sorun çözen bir mekanizmanın yanına aynı işi gören ancak zayıf bir halkın eklenmeyeceği” şeklinde açıklanabilir.

3.e. Ekolojik Yapı ve Çevre Eğitimi ile İlgili Atasözleri

Araştırma alanında doğal sistemin bileşenleri ve işleyişi ile çevre duyarlılığı da atasözlerine esin kaynağı olmuştur. 2, 3, 5 ve 6 no'lu atasözleri ekolojik sistemin işleyişine ilişkin gözlemleri ifade etmektedir (Tablo 6). 1 no'lu atasözünü su kaynaklarına verilen önemi hatırlatmaktadır ve en küçük su kaynağına yönelik koruyucu önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamaktadır. 4 no'lu atasözünü ağaç sevgisine vurgu yapmaktadır. 7 no'lu atasözünü ise ekosistemin kendi bileşenlerinin sistemin işleyişine herhangi bir zararının bulunmayacağını ifade etmektedir. Orta Karadeniz Bölümü kuzeyinde genellikle ağaç sevgisi ve su kaynaklarının önemi vurgulanırken, güneye doğru gidilince doğal sistemin işleyişine ilişkin gözlemler atasözlerine yansımıştır.

Tablo 6: Ekolojik Yapı ve Çevre Eğitimi ile İlgili Atasözleri

ATASÖZÜ	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Damlayı hor görenin, yurdu yanar çöl olur.	Havza	Samsun
2. Ağacı besleyen toprak, toprağı besleyen yaprak.	Ünye	Ordu
3. Ayının otuz iki (dokuz) türküsü (oyunu) varmış (boz) armut (ahlat) üstüne.	Fatsa	Ordu
4. Bir ağaç dikmek, yedi evlattan hayırlıdır.	-	Ordu
5. Her kütüğe karınca yuva yapmaz.	Niksar	Tokat
6. Her kütüğün başına karınca birikmez.	Niksar	Tokat
7. Kurbağanın vakvağası suyu bulandırmaz.	-	Çorum

Kaynak: TDK, Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

Çorum İl Yıllığı, 1973, s. 158; Samsun İl Yıllığı, 1967, s. 142

3.f. Ekonomik Faaliyetler İle İlgili Atasözleri

Orta Karadeniz Bölümü illerinde sürdürülen ekonomik faaliyetlere ilişkin gözlemler atasözlerine ilham kaynağı olmuştur. Ekonomik faaliyetler içerisinde tarım ve alt sektörlerine ilişkin atasözleri çoğunluktadır. Çünkü Orta Karadeniz Bölümü kıyı ve iç kesimlerde yer alan çok sayıda ova tarımsal faaliyetlerin yoğun bir şekilde sürdürüldüğü alanlardır. Atasözlerine esin kaynağı olan ekonomik faaliyetler arasında; arıcılık (1 ve 25 no'lu atasözleri), tarımda ekim (4, 9, 10, 11, 18, 19 ve 26) ve hasat işleri (6, 14, 17, 23 ve 28), meyvecilik (5, 15 ve 27), sebzeçilik (12 ve 16), balıkçılık (13), hayvancılık (21, 31) ve bakırcılık (30) sayılabilir (Tablo 7). Yaşamı idame ettirmek için çalışmak ve üretmek zorunluluğunu ya da aksi durumda karşılaşacağımız zorlukları 2, 3, 7, 22, 24, 32 ve 33 no'lu atasözleri dile getirmektedir. Genellikle tarımda çeşitli işleri icra eden meslek adamlarını ve yürüttüğü faaliyetleri ifade eden atasözleri ise 8, 20 ve 29 no'lu atasözleridir. Orta Karadeniz Bölümü kıyı kesiminde bitkisel üretim ve balıkçılık ile ilgili faaliyetlere ilişkin gözlemler atasözlerine ilham kaynağı olurken, bölümün iç kesimlerine geçildikçe hayvancılık, bağcılık ve bakırcılıkla ilgili faaliyetlerin atasözleri için ilham kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Ekonomik Faaliyetler İle İlgili Atasözleri

ATASÖZÜ	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Bal eski petekten yenir.	-	Samsun
2. Çamur olmayan yerde hamur olmaz.	-	Samsun
3. Tarlada izi olmayanın yemekte (harmanda) yüzü (gözü) olmaz.	-	Samsun
4. Ekim on, git tarlaya kon.	Alaçam	Samsun
5. Elmayı görmeden taş atma.	Havza	Samsun
6. Yığını yakan harmana yetişmez.	Havza	Samsun
7. Kazanmayınca kazan kaynamaz.	Terme, Havza	Samsun
8. Kaptan mısın, geminin kıçında; rençber misin sapanın peşinde?	-	Samsun
9. Yer eken yerinmez.	-	Samsun
10. Soydum ektim soyuna çekti, soyundum ektim yine soyuna çekti.	-	Samsun
11. Terlemeden içilmez, ekilmeden biçilmez.	-	Samsun

12. Turpun seyreği iyidir.	Lâdik	Samsun
13. Paça ıslanmayınca balık tutulmaz.	Ünye	Ordu
14. Harmana giren tozsuz çıkmaz.	Ünye	Ordu
15. Az bağın, az üzümü olur.	Ünye	Ordu
16. Tefek dikmeyince kabak büyümez.	Ünye	Ordu
17. Harmanda işi olmayanın sofrada yüzü olmaz.	Akkuş	Ordu
18. Tarla kaza kaza tükenir.	-	Ordu
19. Ekin ekersen herk it, değirmene gidersen er git.	Taşova	Amasya
20. Hoca okuttuğu kadar, çoban güttüğü kadar.	Taşova	Amasya
21. Koyunu güden kurdu görür (kurda kavuşur).	Merzifon	Amasya
22. Erken kalk, küpten küpe şarap boşalt.	Merzifon	Amasya
23. Harmanda yüzü olmayanın tarlada gözü olmaz.	Niksar	Tokat
24. Ağustosta yatani zemheride bünelek tutmuş.	Niksar	Tokat
25. Balını yiyen kepçesini taşır.	Niksar	Tokat
26. Ekersen biçersin.	Niksar	Tokat
27. Üzüm beğçisi üzümünden tadar.	Niksar	Tokat
28. Ne gader gıtlık olsa da harmansız yıl olmaz.	-	Tokat
29. Oğlan yer oyuna gider, çoban yer koyuna gider.	-	Tokat
30. Tokat'tan aldım bakır, incitmeyin fukarayı fakırı.	-	Tokat
31. Davarı güden kurdu görür.	-	Çorum
32. Yazın başı pişenin kışın aşı pişer.	-	Çorum
33. Gölgeyi hoş gören, tekneyi boş görür.	-	Çorum

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

Tokat İl Yıllığı, 1998, s.284; Tokat İl Yıllığı, 2006, s.209

Tablo 7’de yer alan ekonomik faaliyetler ile ilgili atasözlerinin vermek istediği sosyal mesajlar da bulunmaktadır. Bunlar arasından örnekleme yapacak olursak:

“Bal eski petekten yenir” atasözünde “bilge insanların bilgi ve tecrübelerine her zaman ihtiyaç duyulduğu” ifade edilmektedir. “Elmayı görmeden taş atma” atasözünde sosyal açıdan verilmek istenen mesaj ise “bir kişiye ya da işe yönelik önyargılı hareket edilemeyeceği”dir. “Paça ıslanmayınca balık tutulmaz” atasözünde verilmek istenen mesajda ise “hiçbir ürünün çaba gösterilmeden elde edilemeyeceği” dile getirilmektedir. “Az bağın az üzümü olur” atasözünde verilmek istenen mesaj da “bir ürünün elde edilmesinde yetersiz çaba gösterilmesi yeterli ürün alınmasına engel teşkil edeceği” şeklinde yorumlanabilir. “Tarla kaza kaza tükenir” atasözünde verilmek istenen sosyal mesaj ise “bir işte başarıya ulaşmanın yavaş yavaş ilerleme sağlanarak mümkün olabileceği” şeklindedir. “Davarı güden kurdu görür” atasözünde verilmek istenen sosyal mesaj ise “sorumluluk sahibi insanların yaptıkları işlerde daima riskleri göze alan kişiler olduğu”dur. “Turpun seyreği iyidir” atasözünde verilen sosyal mesaj ise “insanlar arasında belli bir mesafe olması saygıyı artırır” şeklinde ifade edilebilir.

3.g. Beşeri Faaliyetler İle İlgili Atasözleri

Orta Karadeniz Bölümü’nde beşeri faaliyetler ile ilgili atasözleri (Tablo 8) ulaşım ve yerleşme temalarını işlemektedir. 1 ve 4 no’lu atasözlerinde işlenen sosyal temalar ise “önümüzü net bir şekilde gördüğümüz durumlarda başarının daha kolay elde edileceği”dir. 2 ve 3 no’lu atasözlerinde ise su kaynaklarının insanları daima kendine çekmesinin yanı sıra çadır kurmaya elverişli yerlerin daima iskân noktaları olduğu vurgulanmaktadır.

Tablo 8: Beşeri Faaliyetler İle İlgili Atasözleri

ATASÖZÜ	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Görünen dağın (köyün) ardı (arkası, dibi) yakındır.	-	Samsun
2. Yurt yeri ıssız kalmaz.	Akkuş	Ordu
3. Göl yeri, ıssız kalmaz.	Akkuş	Ordu
4. Görünen dağın ardı yakındır.	Niksar	Tokat

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

3.h. Sağlık Coğrafyası İle İlgili Atasözleri

“Güneşin girdiği eve doktor girmez” ve “Yazın yaşa, kışın taşa oturma” atasözleri (Tablo 9), çevresel faktörlerin ne durumda insan sağlığını olumlu ya da olumsuz etkileyeceğine ilişkin gözlemleri dile getirmektedir.

Tablo 9: Sağlık Coğrafyası İle İlgili Atasözleri

ATASÖZÜ	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Güneşin girdiği eve doktor girmez.	-	Samsun
2. Yazın yaşa, kışın taşa oturma.	-	Samsun Ordu

Kaynak: TDK, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

Tokat İl Yıllığı, 2006, s.209

3.1. Doğal Afetler İle İlgili Atasözleri ve Deyimler

Orta Karadeniz Bölümü’nde doğal afetler atasözleri ve deyimlere esin kaynağı olmuştur. Ani olarak gelişen seller ve sellerin yarattığı tahribatların insanların sele karşı önlem alması gerektiği atasözleri ve deyimlerle dile getirilmiştir.

Tablo 10a: Doğal Afetler İle İlgili Atasözleri

ATASÖZÜ	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
3. Yüksek yere yatma yer alır, alçak yere yatma sel alır.	-	Tokat

Kaynak: Tokat İl Yıllığı, 2006, s.209

Tablo 10b: Doğal Afetler İle İlgili Deyimler

DEYİM	DERLENDİĞİ İLÇE	DERLENDİĞİ İL
1. Kuru yerde sele uğramak	-	Samsun

2. Yeldim yeldim yeke (eldim eldim ele) verdim, emeklerim sele verdim	-	Samsun
--	---	--------

Kaynak: TDK, Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, 2004

SONUÇ

Orta Karadeniz Bölümü illerinde coğrafik unsurlar, diğer edebiyat ürünlerinde olduğu gibi atasözleri ve deyimlere de yansımıştır. Samsun, Ordu, Amasya, Çorum ve Tokat illerinde insanın çevre ile kurduğu ilişkiler, ortaya koyduğu ürünler ve bu illere özgü coğrafi koşullar atasözleri ve deyimlere esin kaynağı olmuş ve birtakım mesajlar veren özlü sözler olarak yerini almıştır.

Orta Karadeniz Bölümü kıyılarından bu bölümün güneyine kadar değişen doğal ve beşeri çevrenin atasözleri ve deyimlere farklı coğrafi çevre unsurları ile esin kaynağı olduğu sonucuna varılmaktadır. Örneğin Orta Karadeniz Bölümü kıyı kuşağı illeri atasözleri ve deyimlerinde daha ziyade iklimin yağış elemanı ön plana çıkarken, güneyinde yer alan illerde daha ziyade yağış azlığı ve kışın daha sert geçmesi işlenmiştir. Yine, Orta Karadeniz Bölümü kıyı kesiminde bitkisel üretim ve balıkçılık ile ilgili faaliyetlere ilişkin gözlemler atasözlerine ilham kaynağı olurken, bölümün iç kesimlerine geçildikçe hayvancılık, bağcılık ve bakırcılıkla ilgili faaliyetlerin atasözleri ve deyimlere esin kaynağı olduğu görülmüştür. Bu durum bölümün doğal ve beşeri çevresiyle uyumludur.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (1996). “*Türkçenin Söz Varlığı*”, Ankara: Engin Yayınları.
- AKSOY, Ömer Asım (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 ve 2*, İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- ATALAY, İbrahim ve MORTAN, Kenan (2003). *Resimli ve Haritalı Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Çorum Valiliği (1973). *Çorum İl Yıllığı-1973, Cumhuriyetin 50. Yılında Çorum*, Çorum: Çorum Valiliği Yayını.
- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, (1974). *Ortalama ve Ekstrem Kıymetler Bülteni*, Ankara: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.
- ERGAN GÜNGÖR, Nevin (1999). “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı”, *Uluslararası III. Türk Kültürü Kongresi (25-29 Eylül 1999), C. II*, Ankara.
- KARABAĞ, İmran ve COŞAN, Leyla (2000). “Türkçedeki Gönül, Kalp ve Yürek Kelimeleriyle İlgili Atasözleri, Deyimler ve Bunların Almancadaki Karşılıkları”, *TÖMER Dil Dergisi Sayı: 96*, Ankara.
- KÖKTÜRK, Şahin (2006). “Samsun Manilerinde Sosyal Temalar”, *Geçmişten Geleceğe Samsun-2006 (1. Kitap)*, Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı.
- Milli Kütüphane Başkanlığı (1997). *Türk Atasözleri ve Deyimler I*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü (1992). *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ÖZDEMİR, Ahmet (2006). “*İlköğretim Atasözleri Deyimler Sözlüğü*”, İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.
- Samsun Valiliği, (1967). *Samsun İl Yıllığı-1967*, Samsun: Samsun Valiliği Yayını.
- ŞAHİN, Hatice (2006). “Türk Atasözlerinde Kadın”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 29, İstanbul.
- ŞAHİN, Kemalettin (2004). *Çorum Ovası ve Yakın Çevresinin İklim Koşulları ile Tarımsal Faaliyetler Arasındaki İlişkiler*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Tokat Valiliği (1998). *Tokat İl Yıllığı-1998, Cumhuriyetin 75. Yılında Tokat*, Tokat: Tokat Valiliği Yayını.
- Tokat Valiliği (2006). *Tokat İl Yıllığı-2006*, İstanbul: Ceren Tanıtım Organizasyon Ltd. Sti.
- TDK (1972). *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (1988). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 155
- TDK (2004). “*Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I ve II*” (Derleyen Ömer A. Aksoy), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları No: 279/331, Ankara.
- UZUN, Ali (2007). *Samsun İlinin Başlıca Coğrafya Özellikleri*, Geçmişten Geleceğe Samsun-2007 (2. kitap), Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı.

- YAŞAR, Okan ve ÖRGE YAŞAR, Funda (2007). “Çanakkale Atasözleri ve Coğrafi Analizi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 19, s. 95-105, (Kış-2007), www.e-sosder.com
- YAZICI, Hakkı ve Diğerleri (2005). “Afyonkarahisar Atasözlerinin Coğrafi Analizi”, *Ulusal Coğrafya Kongresi-2005 (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi-Türk Coğrafya Kurumu, s. 415-420,
- YURTBAŞI, Metin (2003). *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*, İstanbul: Arion Yayınevi.
- YÜCEL, Talip (1987). *Türkiye Coğrafyası*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları Nu.: 68.